

О. О. Щербатюк, PhD, фізична особа – підприємець
ORCID: 0009-0007-3378-7857

ПУБЛІЧНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ ВІДНОВЛЕННЯ ЗЕМЕЛЬ, ВОДНИХ РЕСУРСІВ, ЛІСІВ, ТЕРИТОРІЙ ТА ОБ'ЄКТІВ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ В УМОВАХ ОСОБЛИВОГО ПЕРІОДУ

У статті досліджено публічне адміністрування відновлення земель, водних ресурсів, лісів, територій та об'єктів природно-заповідного фонду в умовах особливого періоду. Обґрунтовано, що воєнні дії, руйнування інфраструктури, мінна небезпека, пожежі, забруднення ґрунтів і водних об'єктів, пошкодження лісових масивів та деградація природних екосистем істотно змінюють зміст публічного адміністрування у сфері екологічної безпеки. За таких умов відновлення природних ресурсів не може розглядатися лише як сукупність окремих природоохоронних заходів, оскільки воно потребує системної управлінської діяльності, спрямованої на оцінку шкоди, визначення пріоритетів, координацію суб'єктів публічної адміністрації, організацію відновлювальних робіт та контроль за їх результативністю.

Визначено, що землі, водні ресурси, ліси, території та об'єкти природно-заповідного фонду мають різну правову природу, режим охорони та порядок використання, однак у межах публічного адміністрування їх відновлення має здійснюватися взаємопов'язано. Відновлення земель передбачає оцінку забруднення, рекультивацію, розмінування, відновлення родючості та безпечне повернення до господарського використання. Відновлення водних ресурсів охоплює контроль забруднення, відновлення водних екосистем, безпечне водокористування та ліквідацію наслідків пошкодження гідротехнічних споруд. Відновлення лісів потребує відтворення лісових масивів, запобігання пожежам, подолання наслідків бойових дій і незаконного використання. Відновлення територій та об'єктів природно-заповідного фонду пов'язане із збереженням біорізноманіття, відновленням природних комплексів і дотриманням спеціального режиму охорони.

Запропоновано розглядати публічне адміністрування відновлення земель, водних ресурсів, лісів, територій та об'єктів природно-заповідного фонду в умовах особливого періоду як комплексну діяльність суб'єктів публічної адміністрації, спрямовану на виявлення, оцінку, припинення та усунення екологічної шкоди, відновлення функціонального стану природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки населення і створення умов для сталого розвитку територій. Обґрунтовано, що ефективність такого адміністрування залежить від територіально орієнтованого підходу, цифрового обліку пошкоджень, міжвідомчої координації, екологічного моніторингу, пріоритетності відновлювальних заходів та інтеграції екологічних вимог у програми післявоєнного відновлення.

Ключові слова: публічне адміністрування, відновлення природних ресурсів, землі, водні ресурси, ліси, природно-заповідний фонд, екологічна безпека, особливий період, воєнний стан.

O. O. Shcherbatiuk. Public administration of the restoration of lands, water resources, forests, territories and nature reserve fund objects during the special period

The article examines public administration of the restoration of land, water resources, forests, territories and objects of the nature reserve fund under the conditions of a special period. It is substantiated that hostilities, destruction of infrastructure, mine danger, fires, contamination of soils and water bodies, damage to forests and degradation of natural ecosystems significantly change the content of public administration in the field of environmental security. Under such conditions, restoration of natural resources cannot be considered only as a set of separate environmental protection measures, since it requires systematic administrative activity aimed at assessing damage, determining priorities, coordinating public administration entities, organizing restoration measures and supervising their effectiveness.

It is determined that land, water resources, forests, territories and objects of the nature reserve fund have different legal nature, protection regimes and procedures for use; however, within public administration their restoration should be carried out in an interconnected manner. Land restoration involves assessment of contamination, reclamation, demining, restoration of fertility and safe return to economic use. Restoration of water resources includes pollution control, restoration of aquatic ecosystems, safe water use and elimination of the consequences of damage to hydraulic structures. Forest restoration requires reforestation, fire prevention, overcoming the consequences of hostilities and illegal use. Restoration of territories and objects of the nature reserve fund is connected with the preservation of biodiversity, restoration of natural complexes and compliance with the special protection regime.

It is proposed to consider public administration of the restoration of land, water resources, forests, territories and objects of the nature reserve fund under the conditions of a special period as a comprehensive activity of public administration entities aimed at identifying, assessing, stopping and eliminating environmental damage, restoring the functional state of natural resources, ensuring environmental security of the population and creating conditions for sustainable territorial development.

© О. О. Щербатюк, 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

It is substantiated that the effectiveness of such administration depends on a territory-oriented approach, digital recording of damage, interdepartmental coordination, environmental monitoring, prioritization of restoration measures and integration of environmental requirements into post-war recovery programs.

Key words: public administration, restoration of natural resources, land, water resources, forests, nature reserve fund, environmental security, special period, martial law.

Постановка проблеми. В умовах особливого періоду відновлення земель, водних ресурсів, лісів, територій та об'єктів природно-заповідного фонду набуває значення одного з ключових напрямів публічного адміністрування у сфері екологічної безпеки. Воєнні дії спричиняють не лише безпосереднє пошкодження природних ресурсів, а й довготривалі екологічні наслідки, пов'язані із забрудненням ґрунтів, порушенням водного режиму, знищенням лісових масивів, пошкодженням природних екосистем і ускладненням доступу до територій, які потребують обстеження та відновлення. Проблема полягає в тому, що кожен із цих об'єктів має власний правовий режим і спеціальні механізми охорони, однак у реальних умовах екологічної шкоди вони взаємопов'язані між собою. Забруднення земель впливає на водні ресурси, пошкодження лісів змінює стан ґрунтів і водного балансу, а деградація природно-заповідних територій порушує сталість природних екосистем. Саме тому відновлення природних ресурсів не може здійснюватися фрагментарно або лише в межах окремих галузевих процедур. Воно потребує цілісної адміністративно-правової моделі, яка поєднує екологічний моніторинг, оцінку шкоди, визначення пріоритетів, координацію суб'єктів публічної адміністрації, контроль за виконанням відновлювальних заходів та інтеграцію екологічних вимог у програми післявоєнного відновлення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання правової охорони, використання та відновлення природних ресурсів традиційно досліджуються у межах науки екологічного, земельного, водного, лісового та адміністративного права. Значний внесок у формування теоретичних засад охорони довкілля, екологічної безпеки, раціонального використання природних ресурсів та природоохоронного управління зробили В. Андрейцев, Г. Балюк, А. Гетьман, М. Краснова, Н. Малишева, Є. Позняк, Ю. Шемшученко та інші науковці. У їхніх працях сформовано базові підходи до розуміння природних ресурсів як об'єктів правової охорони, використання, відтворення, відновлення та державного управління.

Проблематика відновлення земель як самостійного об'єкта правового регулювання розкривається у працях Т. Лісової, М. Покальчука, В. Наумчука та інших науковців. У цих роботах аналізуються теоретичні й практичні проблеми відновлення земель, рекультивації, подолання наслідків забруднення, відновлення родючості ґрунтів, правового забезпечення повоєнного відновлення земель та використання міжнародного досвіду у цій сфері.

Питання відновлення та охорони водних ресурсів у сучасних умовах досліджували І. Тараймович, С. Совгіра, Н. Душечкіна, а також автори наукових та аналітичних праць, присвячених раціональному використанню і відновленню водних ресурсів України. У цих дослідженнях увага приділяється впливу воєнних дій на якість питної води, стан річкових екосистем, пошкодження водогосподарської інфраструктури, забруднення водних об'єктів та необхідність відновлення безпечного водокористування.

Правові й управлінські аспекти охорони та відновлення лісів в умовах воєнного часу розкриваються у працях А. Боніславської, А. Крикун, З. Росомахи, М. Заверюхи та інших авторів. У цих роботах аналізуються виклики війни для системи державного регулювання лісового сектору, проблеми правової охорони лісів під час воєнного стану, необхідність відновлення лісових масивів, запобігання пожежам, незаконним рубкам, пошкодженням та іншому шкідливому впливу на лісові ресурси.

Важливе значення мають також дослідження, присвячені відновленню територій та об'єктів природно-заповідного фонду, збереженню біорізноманіття та екосистемному підходу. У цьому напрямі науковий інтерес становлять праці К. Тимченко, Я. Адаменка, О. Адаменка, Л. Архипової, а також дослідження, у яких аналізуються наслідки воєнних дій для природоохоронних територій, проблеми фінансування відновлення екосистем природно-заповідного фонду, охорони природних комплексів і забезпечення екологічної безпеки територій.

Окремо слід виокремити праці, у яких відновлення природних ресурсів розглядається через системний підхід до екологічного відновлення та розвитку України. У цьому контексті значення мають дослідження О. Дребот, О. Тараріко, Н. Палапи, О. Дем'янюк, Т. Ільєнко, О. Бондара, О. Машкова, В. Присяжного та інших науковців. У цих працях увага приділяється впливу війни на природні ресурси, деградації земель, екологічним ризикам, моніторингу, використанню сучасних технологій, інформаційних систем та необхідності комплексного підходу до екологічного відновлення.

Водночас публічне адміністрування відновлення земель, водних ресурсів, лісів, територій та об'єктів природно-заповідного фонду в умовах особливого періоду ще не отримало достатнього цілісного наукового осмислення. Наявні праці переважно розкривають або окремі питання охорони конкретного природного ресурсу, або загальні проблеми екологічної безпеки в умовах війни. Недостатньо дослідженими залишаються питання єдиної адміністративно-правової моделі відновлення природних ресурсів, територіальної пріоритезації відновлювальних заходів, цифрового обліку екологічних пошкоджень, міжвідомчої

координації, післявідновлювального контролю та інтеграції екологічних вимог у програми післявоєнної відбудови.

Метою статті є визначення сутності, особливостей та адміністративно-правового значення публічного адміністрування відновлення земель, водних ресурсів, лісів, територій та об'єктів природно-заповідного фонду в умовах особливого періоду, а також обґрунтування напрямів удосконалення відповідної управлінської діяльності з урахуванням потреб екологічної безпеки, наслідків воєнних дій, територіальної специфіки, міжвідомчої координації та післявоєнного відновлення України.

Виклад основного матеріалу. Публічне адміністрування відновлення земель, водних ресурсів, лісів, територій та об'єктів природно-заповідного фонду в умовах особливого періоду має розглядатися як комплексний напрям діяльності публічної адміністрації, спрямований не лише на усунення наслідків екологічної шкоди, а й на відновлення функціональної здатності природних ресурсів забезпечувати безпечні умови життя, господарську діяльність і стабільність природних екосистем. Особливість цього напрямку полягає в тому, що відновлення природних ресурсів не може здійснюватися ізольовано щодо кожного окремого об'єкта. Землі, водні ресурси, ліси та території природно-заповідного фонду перебувають у постійному природному й господарському взаємозв'язку, тому пошкодження одного елемента довкілля часто спричиняє погіршення стану інших.

В умовах особливого періоду такий взаємозв'язок набуває особливого значення. Забруднення земель може впливати на якість поверхневих і підземних вод, знищення лісів може погіршувати водний баланс, ерозійний стан ґрунтів і кліматичну стійкість територій, а пошкодження природно-заповідних територій може призводити до втрати біорізноманіття та порушення природних екосистем. Тому публічне адміністрування відновлення природних ресурсів має будуватися не як набір окремих галузевих процедур, а як єдина адміністративно-правова система, що охоплює виявлення шкоди, оцінку ризиків, визначення пріоритетів, планування відновлювальних заходів, міжвідомчу координацію, контроль за виконанням рішень та подальший моніторинг стану довкілля.

У теоретичному вимірі важливе значення має підхід Ю. Краснової, яка розглядає екологічну безпеку як складну правову категорію, пов'язану із запобіганням екологічній небезпеці, забезпеченням належного стану довкілля та захистом екологічних прав людини [1, с. 112–118]. Така позиція дозволяє розглядати відновлення земель, водних ресурсів, лісів і природно-заповідних територій не лише як природоохоронну діяльність, а як необхідну умову забезпечення екологічної безпеки. Відновлення природних ресурсів у цьому контексті має бути спрямоване не тільки на ліквідацію видимих наслідків забруднення чи пошкодження, а й на відновлення безпечного стану довкілля для людини, громади й територій.

На нашу думку, публічне адміністрування відновлення земель, водних ресурсів, лісів, територій та об'єктів природно-заповідного фонду в умовах особливого періоду доцільно визначати як урегульовану нормами адміністративного, екологічного, земельного, водного і лісового законодавства діяльність суб'єктів публічної адміністрації, спрямовану на виявлення, оцінку, припинення та усунення екологічної шкоди, організацію відновлення природних ресурсів, забезпечення їх подальшого безпечного використання, збереження екосистем і контроль за результативністю відновлювальних заходів.

Важливою ознакою такого адміністрування є його відновлювально-превентивний характер. Йдеться не лише про реагування на вже завдану шкоду, а й про недопущення повторного забруднення, нераціонального використання природних ресурсів, незаконного втручання у природні комплекси та прийняття відновлювальних рішень без належної екологічної оцінки. Саме тому відновлення природних ресурсів має поєднуватися з моніторингом, контролем, дозвоільними процедурами, стратегічною екологічною оцінкою, оцінкою впливу на довкілля та відповідальністю за порушення природоохоронних вимог.

Відновлення земель є одним із базових напрямів відповідної управлінської діяльності. Т. Лісова у монографічному дослідженні правового забезпечення відновлення земель звертає увагу на те, що відновлення земель є комплексною правовою проблемою, яка охоплює не лише рекультивацію, а й усунення деградаційних процесів, відтворення корисних властивостей земель і забезпечення їх подальшого раціонального використання [2, с. 45–52]. Цей підхід є важливим для умов особливого періоду, оскільки пошкоджені війною землі потребують не формального повернення до обліку, а реального відновлення їх безпечного екологічного та господарського стану.

В. Наумчук, досліджуючи стратегії відновлення та рекультивації земель після воєнних конфліктів, акцентує увагу на необхідності комплексного підходу, який поєднує державну політику, міжнародний досвід, фінансування, участь громад і застосування сучасних методів рекультивації [3, с. 239–248]. Така позиція дозволяє зробити висновок, що відновлення земель в умовах особливого періоду не може бути покладене лише на власника або користувача земельної ділянки. Воно потребує активної ролі держави, органів місцевого самоврядування, спеціалізованих установ, міжнародних партнерів та суб'єктів, відповідальних за розмінування і екологічне обстеження.

У межах публічного адміністрування відновлення земель має включати кілька взаємопов'язаних елементів: первинне обстеження земельної ділянки, встановлення факту забруднення або пошкодження, визначення рівня мінної небезпеки, проведення лабораторних досліджень, розроблення заходів рекультивації,

контроль за їх виконанням і подальший моніторинг стану ґрунтів. Особливого значення набуває цифровий облік пошкоджених земель, оскільки без систематизованої інформації неможливо визначити пріоритети відновлення, обсяг необхідного фінансування та відповідальних суб'єктів.

Відновлення водних ресурсів має не менш важливе значення, оскільки водні об'єкти є чутливими до забруднення, пошкодження гідротехнічних споруд, руйнування інфраструктури водопостачання і водовідведення. І. Тараймович, аналізуючи вплив війни на якість питної води та стан екосистем річок, звертає увагу на руйнування інфраструктури забору, очищення і постачання води, мінування та підриви гідротехнічних споруд, а також на загрозу для річкових екосистем [4, с. 220–225]. Ця позиція підтверджує, що відновлення водних ресурсів не може обмежуватися технічним ремонтом об'єктів водної інфраструктури, а має охоплювати екологічне відновлення водних екосистем і забезпечення безпечного водокористування.

Публічне адміністрування відновлення водних ресурсів повинно включати контроль якості води, виявлення джерел забруднення, відновлення водоохоронних зон, очищення водних об'єктів, оцінку стану гідротехнічних споруд, забезпечення доступу населення до безпечної питної води та запобігання повторному забрудненню. В умовах особливого періоду особливо важливим є поєднання екологічного моніторингу з рішеннями у сфері цивільного захисту, охорони здоров'я, житлово-комунального господарства та відновлення інфраструктури.

Відновлення лісів у системі публічного адміністрування має власну специфіку. Ліси виконують не лише ресурсну, а й кліматичну, водоохоронну, ґрунтозахисну, рекреаційну та безпекову функції. А. Боніславська, досліджуючи виклики війни для системи державного регулювання лісового сектору, зазначає, що воєнні дії спричинили нові ризики для лісового господарства, у тому числі пошкодження лісів, обмеження доступу до лісових територій, зростання пожежної небезпеки та необхідність перегляду підходів до державного регулювання лісового сектору [5, с. 57–63].

Правова охорона лісів під час воєнного стану розглядається також у працях А. Крикун і З. Росомахи, які підкреслюють, що стале лісокористування, охорона довкілля та відновлення лісових масивів залишаються актуальними навіть в умовах повномасштабної війни [6, с. 245–249]. На нашу думку, ця позиція є важливою, оскільки вона дозволяє уникнути хибного підходу, за якого лісовідновлення відкладається до завершення особливого періоду. Навпаки, у безпечних для доступу регіонах відновлення лісів, запобігання пожежам, захист від незаконних рубок і контроль за використанням деревини мають здійснюватися безперервно.

У межах публічного адміністрування відновлення лісів необхідно забезпечити облік пошкоджених лісових ділянок, оцінку пожежних і мінних ризиків, визначення територій, придатних для безпечного відновлення, планування лісовідновлювальних робіт, контроль за рубками, охорону лісів від пожеж і незаконного використання, а також залучення цифрових інструментів для спостереження за станом лісових масивів. Особливе значення має координація між органами лісового господарства, органами екологічного контролю, військовими адміністраціями, органами місцевого самоврядування та підрозділами цивільного захисту.

Території та об'єкти природно-заповідного фонду потребують особливого підходу, оскільки їх відновлення має здійснюватися з урахуванням спеціального режиму охорони, цінності природних комплексів, стану біорізноманіття та обмежень господарської діяльності. К. Тимченко, аналізуючи фінансові механізми забезпечення природоохоронних заходів і відновлення екосистем природно-заповідного фонду в умовах воєнного стану, звертає увагу на значення інноваційних підходів, краудфандингу та залучення міжнародних фондів для збереження і відновлення заповідних територій [7, с. 29–31]. Цей підхід є важливим, оскільки відновлення природно-заповідного фонду часто потребує не лише бюджетних видатків, а й міжнародної підтримки, наукового супроводу та спеціальних екосистемних рішень.

Публічне адміністрування відновлення територій та об'єктів природно-заповідного фонду має включати інвентаризацію пошкоджених природних комплексів, оцінку втрат біорізноманіття, відновлення охоронного режиму, обмеження небезпечної діяльності, організацію наукового моніторингу, залучення спеціалістів у сфері охорони природи та забезпечення фінансування природоохоронних заходів. У цій сфері недопустимим є підхід, за якого природно-заповідні території розглядаються лише як простір для майбутнього господарського або інфраструктурного використання. Їх основне призначення полягає у збереженні природних комплексів, тому відновлення має здійснюватися з урахуванням екосистемної цінності відповідної території.

О. Бондар, О. Машков і В. Присяжний обґрунтовують необхідність системного підходу до екологічного відновлення та розвитку України, у тому числі із застосуванням аерокосмічних технологій, інформаційних систем, екологічного моніторингу та сучасних управлінських рішень [8, с. 9–18]. Такий підхід має бути покладений в основу публічного адміністрування відновлення природних ресурсів в умовах особливого періоду. Йдеться про необхідність переходу від фрагментарного реагування до системної моделі, у межах якої кожне управлінське рішення щодо земель, водних ресурсів, лісів або природно-заповідного фонду ґрунтується на даних моніторингу, оцінці ризиків і прогнозуванні наслідків.

У сфері публічного адміністрування відновлення земель, водних ресурсів, лісів, територій та об'єктів природно-заповідного фонду в умовах особливого періоду ключовою проблемою є відсутність єдиної адміністративно-правової моделі екологічного відновлення природних ресурсів. Чинне регулювання переважно

зберігає галузевий підхід, за якого землі, водні ресурси, ліси та території природно-заповідного фонду відновлюються у межах окремих правових режимів. Така модель не повною мірою враховує взаємозалежність природних ресурсів, оскільки забруднення земель може впливати на стан підземних і поверхневих вод, знищення лісів погіршує стан ґрунтів і водний баланс, а пошкодження природно-заповідних територій призводить до втрати біорізноманіття та порушення екосистемної рівноваги.

Для усунення цієї проблеми доцільно доповнити Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» окремою статтею «Екологічне відновлення природних ресурсів і територій, пошкоджених в умовах особливого періоду». У такій статті слід закріпити поняття екологічного відновлення, його основні принципи, обов'язкові етапи та суб'єктів, відповідальних за його організацію. До обов'язкових етапів мають належати первинне екологічне обстеження, цифрова фіксація шкоди, визначення рівня небезпеки, розроблення плану відновлення, проведення відновлювальних заходів, післявідновлювальний моніторинг та контроль результативності. Така норма дозволила б перейти від фрагментарного реагування на шкоду до системної моделі адміністративного управління екологічним відновленням.

Окремого нормативного врегулювання потребує питання пріоритетності відновлення природних ресурсів. В умовах обмежених бюджетних, кадрових і технічних можливостей неможливо одночасно відновити всі пошкоджені природні об'єкти. Саме тому у Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища» або в окремому підзаконному акті Кабінету Міністрів України доцільно закріпити критерії визначення першочерговості відновлювальних заходів. Такими критеріями мають бути загроза життю і здоров'ю населення, рівень забруднення, мінна небезпека, значення природного ресурсу для водопостачання, продовольчої безпеки, кліматичної стійкості, збереження біорізноманіття, можливості повернення населення та відновлення господарської діяльності.

Практичним інструментом реалізації такого підходу має стати територіальний план екологічного відновлення. На нашу думку, його доцільно запровадити як обов'язковий документ для деокупованих, прифронтових і постраждалих територій. Такий план має затверджуватися відповідною обласною військовою адміністрацією або обласною державною адміністрацією за погодженням з Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів України. У ньому мають визначатися пошкоджені природні ресурси, пріоритети відновлення, відповідальні суб'єкти, строки виконання, джерела фінансування, необхідність розмінування, порядок моніторингу та контрольні показники результативності. Це дозволить пов'язати екологічне відновлення з програмами відбудови інфраструктури, місцевого розвитку та повернення населення.

Недоліком чинної системи є також відсутність єдиного цифрового обліку екологічних пошкоджень природних ресурсів. Інформація про пошкоджені землі, водні об'єкти, ліси, природно-заповідні території, результати лабораторних досліджень, супутникового моніторингу, рішення органів влади та виконання відновлювальних заходів часто накопичується різними суб'єктами і не завжди інтегрується в єдину управлінську систему. Для вирішення цієї проблеми доцільно створити Єдиний державний електронний реєстр екологічного відновлення природних ресурсів. Такий реєстр має вестися Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів України з обов'язковим доступом для Державної екологічної інспекції України, Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру, Державного агентства водних ресурсів України, Державного агентства лісових ресурсів України, обласних військових адміністрацій, органів місцевого самоврядування та інших уповноважених суб'єктів.

Доцільно передбачити, що без внесення відомостей до такого реєстру не може вважатися завершеним жоден етап екологічного відновлення. Це стосується первинного обстеження, встановлення шкоди, затвердження плану відновлення, виконання робіт, проведення повторного моніторингу та прийняття рішення про досягнення екологічно безпечного стану. Такий підхід забезпечить прозорість відновлювальних процесів, унеможливить дублювання робіт, спростить контроль за використанням бюджетних і міжнародних коштів та створить доказову базу для відшкодування шкоди, завданої довкіллю.

Потребує посилення і правовий режим відновлення земель, пошкоджених унаслідок бойових дій, забруднення, мінної небезпеки або руйнування інфраструктури. До Закону України «Про охорону земель» доцільно внести положення про особливості відновлення земель в умовах особливого періоду. У таких нормах слід передбачити обов'язкове екологічне обстеження земельної ділянки перед її поверненням до сільськогосподарського, промислового або іншого активного використання, проведення аналізу забруднення ґрунтів, визначення потреби в рекультивації, встановлення режиму тимчасового обмеження використання земель у разі небезпеки для людей або довкілля. Окремо доцільно запровадити паспорт екологічного відновлення земельної ділянки, у якому фіксувалися б вид пошкодження, рівень забруднення, проведені роботи, результати лабораторних досліджень і висновок про можливість подальшого використання.

У сфері відновлення водних ресурсів необхідно внести зміни до Водного кодексу України, передбачивши спеціальні плани відновлення водних об'єктів, пошкоджених в умовах особливого періоду. Такі плани мають включати оцінку якості води, визначення джерел забруднення, стану прибережних захисних смуг, гідротехнічних споруд, систем водопостачання і водовідведення, а також заходи щодо очищення, відновлення водних екосистем і запобігання повторному забрудненню. Важливо передбачити, що відновлення об'єктів водної інфраструктури не може здійснюватися без одночасної оцінки впливу на стан

водного об'єкта, оскільки технічна відбудова без екологічного супроводу не гарантує безпечного водокористування.

У сфері лісів доцільно доповнити Лісовий кодекс України положеннями про особливості відновлення лісів, пошкоджених в умовах особливого періоду. Йдеться про обов'язкову інвентаризацію пошкоджених лісових ділянок, оцінку пожежної та мінної небезпеки, визначення територій, на яких можливе безпечне лісовідновлення, а також встановлення посиленого контролю за рубками на постраждалих територіях. Доцільно передбачити, що лісовідновлювальні заходи на територіях, які зазнали впливу бойових дій, мають проводитися лише після оцінки безпечності доступу, екологічного стану ґрунтів і ризиків повторного пошкодження. Крім того, необхідно надати Державному агентству лісових ресурсів України та органам екологічного контролю повноваження спільно затверджувати плани відновлення лісів на територіях із підвищеним рівнем екологічного ризику.

Особливого підходу потребують території та об'єкти природно-заповідного фонду. До Закону України «Про природно-заповідний фонд України» доцільно внести окремий розділ або спеціальну статтю щодо відновлення територій та об'єктів природно-заповідного фонду, пошкоджених в умовах особливого періоду. У цій нормі слід закріпити обов'язковість інвентаризації втрат біорізноманіття, відновлення охоронного режиму, проведення наукового моніторингу, заборону зміни цільового призначення або зниження охоронного статусу таких територій у зв'язку з їх пошкодженням. Пошкодження природно-заповідної території не повинно ставати підставою для її подальшого господарського використання. Навпаки, воно має зумовлювати посилення адміністративного режиму охорони та відновлення.

Важливим організаційним засобом має стати створення міжвідомчого координаційного механізму відновлення природних ресурсів. Створення нового центрального органу виконавчої влади не є обов'язковим, оскільки це може ускладнити систему управління. Більш доцільним є формування при Міністерстві захисту довкілля та природних ресурсів України постійної міжвідомчої координаційної ради з питань екологічного відновлення природних ресурсів в умовах особливого періоду. До її складу мають входити представники Державної екологічної інспекції України, Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру, Державного агентства водних ресурсів України, Державного агентства лісових ресурсів України, Державної служби України з надзвичайних ситуацій, військових адміністрацій, органів місцевого самоврядування та наукових установ.

На територіальному рівні доцільно запровадити посаду або функцію уповноваженого координатора з екологічного відновлення при обласній військовій адміністрації. Такий координатор не повинен підміняти собою повноваження галузевих органів, але має забезпечувати збирання інформації, узгодження дій, підготовку територіальних планів екологічного відновлення, контроль за строками виконання заходів та комунікацію між центральними органами виконавчої влади, місцевим самоврядуванням і міжнародними партнерами. Це дозволить усунути управлінський розрив між центральним рівнем прийняття рішень і фактичними потребами конкретної території.

Необхідним є також розширення повноважень Державної екологічної інспекції України у частині післявідновлювального контролю. Відновлювальні заходи не повинні завершуватися лише актом виконаних робіт. Доцільно передбачити право Державної екологічної інспекції України проводити післявідновлювальні перевірки, вимагати повторного моніторингу, видавати обов'язкові приписи щодо усунення недоліків відновлення, ініціювати тимчасове обмеження використання природного ресурсу у разі збереження небезпеки, а також вносити дані про результати контролю до Єдиного державного електронного реєстру екологічного відновлення природних ресурсів.

Окремої уваги потребує включення екологічних вимог до програм післявоєнної відбудови. Доцільно встановити, що всі програми, плани і проекти відновлення інфраструктури, які можуть впливати на землі, водні ресурси, ліси або території природно-заповідного фонду, повинні містити окремий екологічний розділ. У ньому мають визначатися потенційний вплив на природні ресурси, заходи запобігання шкоді, порядок поводження з відходами, потреба в рекультивації, заходи водоохоронного характеру, лісовідновлювальні заходи, вплив на біорізноманіття та порядок післяпроектного моніторингу. Такий підхід дозволить не допустити ситуації, коли відбудова інфраструктури здійснюється швидше, ніж оцінка її впливу на природні ресурси.

Висновки. Публічне адміністрування відновлення земель, водних ресурсів, лісів, територій та об'єктів природно-заповідного фонду в умовах особливого періоду є комплексним напрямом забезпечення екологічної безпеки. Його зміст не може зводитися до окремих природоохоронних заходів, оскільки відновлення природних ресурсів потребує системної управлінської діяльності, що поєднує оцінку шкоди, планування, координацію, контроль і подальший моніторинг.

Землі, водні ресурси, ліси та території природно-заповідного фонду мають різну правову природу і спеціальний режим охорони, однак у процесі відновлення вони повинні розглядатися взаємопов'язано. Саме такий підхід дозволяє врахувати природні зв'язки між ресурсами, уникнути фрагментарності управлінських рішень і забезпечити реальне відновлення безпечного стану довкілля.

Ефективність відновлення природних ресурсів в умовах особливого періоду залежить від здатності публічної адміністрації діяти не фрагментарно, а системно, з урахуванням екологічного стану території, рівня пошкодження, безпекових обмежень, потреб населення та довгострокових цілей сталого розвитку України.

Список використаних джерел:

1. Краснова Ю. А. Право екологічної безпеки України: теоретичні аспекти: монографія. Київ: *Національний університет біоресурсів і природокористування України*, 2017. 589 с. URL: <https://hozpravoreposit.kyiv.ua/handle/765432198/187>
2. Лісова Т. В. Правове забезпечення відновлення земель: теоретичні і практичні проблеми: монографія. Харків: Юрайт, 2020. 396 с.
3. Наумчук В. В. Стратегії відновлення та рекультивації земель після воєнних конфліктів. *Екологічні науки*. 2024. № 7. С. 239–248. URL: https://eco-science.net/wp-content/uploads/2024/07/7.24._topic_Viktor-Naumchuk-239-248.pdf
4. Тараймович І. В. Водні ресурси України під загрозою: вплив війни на якість питної води та стан екосистем річок. *Екологічні науки*. 2025. № 59. С. 220–225. URL: <https://ecoj.dea.kiev.ua/archives/2025/59/30.pdf>
5. Боніславська А. А. Виклики війни для системи державного регулювання лісового сектору. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування*. 2024. Т. 35(74). № 1. С. 57–63. DOI: <https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2024.1/10>
6. Крикун А. В., Росомаха З. Р. Правова охорона лісів під час воєнного стану: актуальні проблеми та виклики. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 11. С. 245–249. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-11/56>
7. Тимченко К. Фінансові механізми забезпечення природоохоронних заходів та відновлення екосистем природно-заповідного фонду України в умовах воєнного стану. *Охорона та збереження природно-заповідного фонду України в умовах війни: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, 25 вересня 2025 року*. С. 29–31. URL: https://mpnp.forest.gov.ua/materials/Zbirnik_material_conf/2025-7.pdf
8. Бондар О. І., Машков О. А., Присяжний В. І. Напрями застосування системного підходу щодо екологічного відновлення та розвитку України. *Екологічні науки*. 2026. № 65. С. 9–18. URL: https://ecoj.dea.kiev.ua/archives/2026/65/65_2026.pdf

Дата першого надходження статті до видання: 11.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 27.07.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 15.09.2026